

૮.૫ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કેવી રીતે કરશો ?

જગત આખું વિરોધાભાસથી ભરેલું છે. રાત-દિવસ, સુખ-દુઃખ, અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા, તડકો-છાયો, તેમ ધર્મ-અધર્મ. પુણ્ય-પાપ આદિ દ્વંદ્વ ભાવોથી મનુષ્ય ભરેલો છે. કર્મ કે પુણ્યના ઉદયથી શુભ-અશુભ ભાવોમાં અશુભ ભાવો કે અનિષ્ટનો સંયોગ થતાં દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે. પણ ત્યારે તે સમજી શકતો નથી કે મારા જ બાંધેલા કર્મોથી દુઃખી થાઉં છું અને દુઃખનું કારણ બીજા નહિં પણ પોતાના જ પાપો છે. પોતાના દોષો છે અને તે અવળી દૃષ્ટિના કારણે વધુ ને વધુ પાપી કરતો હોઈ કે અશુભના રસ્તે ચાલતો હોય તે દુઃખ, દોષ, પાપ, કર્મ અને જન્મ-મરણની ચક્કરમાંથી છૂટી શકતો નથી. આ કુદરતી સિદ્ધાંત ક્યારેય ફરતો નથી કે ફરશે પણ નહિ. કે ‘ખાડો ખોદે તે પડે, અને વાવે તેવું લણે’... મુજબ જગતનું ચક્ર ચાલ્યાં કરે છે. પરંતુ આનાથી છૂટવાનો એક ઉપાય જૈનધર્મ બતાવે છે.

પુણ્ય અને સુખના ઉદયમાં આસક્ત ન થા, અને પાપ કે દુઃખના ઉદયમાં નિરાશ થયા વિના કર્મને તોડવાના ઉપાયમાં લાગી જા. ગમે તેવા, ગમે તેટલાં ચીકણાં ગાઢ કર્મોને તોડવાનો રામબાણ ઈલાજ એક જ છે. હૃદયથી પસ્તાવો, અંતરથી પ્રાયશ્ચિત અને મનથી દૃઢ સંકલ્પ કે ફેર આ પાપો નહિ કરું. આટલું અંદરથી શુદ્ધ થવા અનિવાર્ય છે.

જૈન ધર્મે આ બંધી પ્રક્રિયા એક સાથે એક જ બેઠકે કિલયર થઈ જાય તે માટે બારે મહિનાના પાપો સાફ થઈ જાય તે માટે એક જબરદસ્ત યોગિક પ્રક્રિયા બતાવી છે. સાચા મનથી, સાચા ભાવથી, પોતાને જેની જેની સાથે મન દુઃખ, વેરઝેર કે અશાંતિના પ્રસંગો બન્યા હોય તેને સ્મરણપટ ઉપર લાવી, મનથી ખમાવી, અંતરને પશ્ચાતાપથી ધોઈ, વારંવાર ‘મિચ્છામિ દુક્કડમ્’ આપી. નિર્મળ સ્નેહસભર સંબંધ ફરીને બાંધી દેવાય તે રીતે પ્રતિક્રમણ કરવાનું છે. ગણધર ભગવંતો, મહાજ્ઞાની ગુરુ ભગવંતોએ રચેલું છે. પવિત્ર પ્રક્રિયા છે. માત્ર પવિત્ર અને નિષ્પાપ થવાના ભાવો સાથે પ્રતિક્રમણ કરીશું તો ‘શૂળીનો ઘા સોયથી સરી જાય’ એ ન્યાયે દુઃખ ભોગવ્યાં વિના પાપો શાંત થઈ જાય એવી સંવત્સરી પ્રતિક્રમણની દિવ્ય અને પાવન ક્રિયા છે. ચાલો ભાવથી કરવા સજ્જ થઈએ.

‘સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ શા માટે કરવાનું છે ?’

- વર્ષ દરમ્યાન લાગેલા પાપોનાં પ્રાયશ્ચિત માટે કરવાનું છે.

- વર્ષ દરમ્યાન સંસારમાં રહેલા ૮૪ લાખ જીવોનીમાંથી કોઈ પણ જીવ સાથે મન, વચન, કાયાથી થયેલા ભૂલ, દોષ, અપરાધની માફી માટે કરવાનું છે.

- કોઈ પણ જીવ સાથે નિંદા, ઈર્ષ્યા, અસૂયા, જાણતાં કે અજાણતાં થયેલા દોષોની માફી માટે કરવાનું છે.

- કષાયોને નિર્ભળ કરવા માટે કરવાનું છે.

- વર્ષ દરમ્યાન આ જીવે જે પાપો રાચી-માચી ને કર્યા હોય તે પાપને ફરી ફરી યાદ કરી પ્રાયશ્ચિત માટે કરવાનું છે.

- પાંચે ઈન્દ્રિયોનાં વિષયોમાં સતત ગળાડૂબ રહી જાણીને કે અજાણતાં જે કંઈ પાપો થયા હોય તેની ફરી ફરી વિશુદ્ધિ માટે કરવાનું છે.

- દિવસનાં પાપની શુદ્ધિ માટે દેવસી પ્રતિક્રમણ...

- રાત્રીના પાપની શુદ્ધિ માટે રાઈ પ્રતિક્રમણ...

- પંદર દિવસનાં પાપની શુદ્ધિ માટે પક્ષિ પ્રતિક્રમણ...

- ચાર માસનાં પાપની શુદ્ધિ માટે ચોમાસી પ્રતિક્રમણ...

આજના કોમ્પ્યુટરના ઝેરીલા વાતાવરણમાં માણસને દોડાદોડીના યુગમાં જ્યારે આ ચાર પ્રતિક્રમણ કરવાનો સમય નથી મળતો. અને નથી કરતો તો તે પોતાનાં પાપની શુદ્ધિ ક્યારે કરશે. તો પ્રભુએ તેને માટે છેવટે એક દિવસ પણ સમય કાઢી તારા પાપની આલોચના કર... અને મન નિર્મળ કરી જીવન સ્ફટિક જેવું બનાવી પાપનાં ભારથી હલકો થા... તે માટે પણ સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવું આવશ્યક છે.

‘સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કેવી રીતે કરવું જોઈએ’

- કટાસણું, મુહપત્તિ, ચરવળો તો ફક્ત સાધન છે... પરંતુ જ્યારે કરીએ ત્યારે ઊંચા આદરપૂર્વક કરવું જોઈએ.

- બહુમાન ભાવ... અહોભાવપૂર્વક કરવું જોઈએ કેમ કે આ જગતમાં રહેલા અબજો માનવોની સંખ્યામાં મને જે ઊંચામાં ઊંચી સાધન સામગ્રી તેમજ સમજ મળી છે. તે મારા જેવા કોઈક ભાવિ પુણ્યાત્માને જ મળી છે. હું કેટલો ભાગ્યશાળી છું, અને પુણ્યશાળી છું. માટે સમય વેસ્ટ ન કરતા બેસ્ટ બનાવું... એવા ભાવ સાથે કરવાનું છે.

- આખું પ્રતિક્રમણ ઊભા ઊભા કરવું જોઈએ.

- આખું પ્રતિક્રમણ મૌનપૂર્વક કરવું જોઈએ.

- જ્યારે જ્યારે કાર્યોત્સર્ગ કરવાનો આવે ત્યારે દૃષ્ટિ આંખ ઉપર કયા નાક ઉપર અથવા સ્થાપનાચાર્યજી ઉપર સ્થિર કરી કરવો...

- ઘણી વખત એમ થાય કે આ મ.સા. જે સૂત્રો બોલે છે તે સમજતાં તો છે નહીં તો પછી શું કામ કરવાનું ? તો કહેવા દો કે... જ્યારે પણ આ શરીરમાં રોગ આવે છે. ત્યારે ડોક્ટર જે ગોળી આપે છે. તેમાં શું શું નાખેલું છે. અથવા કેટલા કન્ટેન છે તે ખબર નથી છતાં વિશ્વાસ/શ્રદ્ધાથી ગોળી લઈએ છીએ તો રોગ નાબૂદ થાય જ છે. તેમ આ સૂત્રો ભલે કદાચ ન સમજાય... પરંતુ પ્રભુનાં મુખમાંથી નીકળેલી ત્રિપટી... ગણધર દ્વારા ગૂંથાયેલા. આ સૂત્રો આપણા કાનને તો પવિત્ર કરે જ છે. પરંતુ શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસપૂર્વક સાંભળવાથી પાપની શુદ્ધિ પણ થાય છે અને જગત માત્રનાં જીવનું કલ્યાણ અને હિત થાય છે. માટે ખૂબ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળીને કરવું...

- પ્રતિક્રમણ કરતા હોઈએ ત્યારે કોઈપણ વ્યક્તિની ઠઠ્ઠા/મશ્કરી, હાસ્ય, વિનોદ હાથનાં અડપલા આદિ ન કરવાં.

- મુહપતિના બોલ ન આવડે તો પણ ત્રણ નવકાર ગણી બરાબર પ્રતિલેખન કરવું... કેમ કે તેમાં અઢી દ્વિપમાં રહેલી મહત્વની બાબતો ઘણાં જ વિસ્તારપૂર્વક સમજાવવામાં આવેલી છે.

- પ્રતિક્રમણ શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરીને કરવું... (ધોતી, ખેસ હોય તો વધારે ઉત્તમ...)

- પ્રતિક્રમણ ગુરૂ મહારાજની સમક્ષ તેની હાજરીમાં કરવું...

- પ્રતિક્રમણ પહેલાં જ જેની પણ સાથે વેર, વિરોધ, કે ઝઘડાં થયાં હોય તેને ક્ષમાપના આપી...

મિચ્છામિ દુક્કડમ્ કહી પછી જ કરવું...

- પ્રતિક્રમણ કરતાં પૂર્વે જગ્યા માટે કે કોઈપણ દેરાસર/ઉપાશ્રય સંબંધી ટ્રસ્ટી કે અન્ય સાથે ઝઘડો, વિવાદ કે બોલાચાલી કરવી નહીં.